

Primele alegeri românești

Preda, Cristian

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Preda, C. (2011). Primele alegeri românești. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 11(2), 201-224.
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-448146>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Primele alegeri românești

CRISTIAN PEDA

Epoca despre care vorbim e una a schimbării, a modernității, a reformelor¹.

Sentimentul că lucrurile sunt pe cale să se schimbe e evocat în mai multe discursuri. Într-un mod exemplar, îl exprimă, de pildă, Alecu Russo, într-un text care se cheamă *Studie moldovană*, apărut în 1851, dar care se referă la perioada anilor treizeci. Russo considera că Moldova trăise mai mult în acele două decenii decât de la des-călecarea lui Dragoș până la 1835. Schimbarea formidabilă e tradusă de modificările vestimentare:

„Părinții noștri au deschis ochii în leagănul strămoșesc, oamenii de la 1835, care inaugurează generația de față, au răsărit în larma ideilor nouă [...] Precum primăvara rupe gheața, umflă pâraiele și pornește puhoaietele, așa schimbarea costumului fu semnul pornirii duhului de deșteptare. Ideea și progresul au ieșit din coada fracului și din buzunarul jeletcii: repejuna revoluției fu măreață, furioasă, dărâmand în dreapta și-n stânga bunul și răul, clătînând toate obiceiurile și toate credințele oamenilor vechi; [...] prefacerea hainelor a prefăcut de îndată condițiile sociale ale lumii noastre”²

În momentul în care spui „oameni vechi”, ai conștiința modernității și te fixezi în această perspectivă.

Conștiința modernă e purtată de numeroase proiecte politice. În epoca premergătoare Regulamentelor, așa cum spunea Mihai Oroveanu, „Constituțiile și proiectele plouă”. Tot el enumera câteva dintre noile idei: este vorba despre ideea alegerii Domnului dintre dregători, care apăruse într-un memoriu al boierilor munteni de la 1791 și care e reluată acum, despre ideea separării divanului administrativ și de control financiar de un alt divan, cu rol de judecată, idee prezentă, la 1821, tot în Valahia, într-un alt memoriu boieresc sau, în fine, despre ideea din proiectul cărvunarilor de la 1822, care se reclamau de la principiul egalității în fața legilor, cerând „pedepse fără întrupare de obraji”³.

Toate acestea sunt însă proiecte, nu și realități.

Momentul de început sau momentul de ruptură este adoptarea Regulamentelor Organice. Motivul este foarte simplu. Spre deosebire de proiectele anterioare, Regulamentele produc efecte, ele creează instituții. Nu mai sunt doar o idee, ci capătă o întrupare politică.

¹ Articolul este un fragment din volumul pe care îl pregătesc pentru Editura Polirom sub titlul de *Rumâniilor fericiți. Vot și putere de la 1831 la 2011*.

² Textul a fost inclus în Alecu Russo, *Scrieri*, București, 1910, p. 32, citat de Mirela-Luminița MURGESCU, Bogdan MURGESCU, „Tranziție, tranziții: conceptualizarea schimbării în cultura română”, în Victor NEUMANN, Armin HEINEN (editori), *Istoria României prin concepte. Perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, Polirom, Iași, 2010, p. 423.

³ Mihai T. OROVEANU, *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*, Editura Cerma, București, 1992, pp. 187, 193, 199-201.

Situația Principatelor nu era strălucită în acel moment. Rusia le ocupase în 1828 și va rămâne aici până în 1834. Poarta se obligase, în Convenția de la Adrianopol, să confirme regulamentele pe care rușii urmau să le elaboreze pentru guvernarea celor două societăți.

Regulamentele sunt concepute începând din aprilie 1829. Sunt două comisii de redactare, câte una pentru fiecare Principat și ele încep să funcționeze sub președinția generalului Jeltuhin, care va fi înlocuit cu mult mai celebrul Kiseleff. Din diverse motive – inclusiv declanșarea unei epidemii de holeră – se lucrează până în 1831, textul fiind definitivat în mai (pentru Muntenia) și, respectiv octombrie (pentru Moldova). Ion Sandu Sturdza și Grigore Ghica, care domneau atunci în Principate, numiseră mai mulți boieri în respectivele comisii, care funcționau sub autoritatea rusească. Metoda de lucru e una aparte, textul fiind elaborat în franceză și apoi tradus în română. De cele mai multe ori, Regulamentul din Valahia (RV) spune același lucru ca și cel din Moldova (RM), dar cu mici diferențe de exprimare, lucru firesc de vreme ce traducerea s-au făcut separat. Djuvara spunea că, fiind atât de apropiate, am putea vorbi despre „Regulamentul Organic la singular”¹.

În ciuda importanței sale istorice, textul celor două Regulamente se găsește greu. Ultima dată a fost făcută o ediție acum mai bine de jumătate de secol, în 1944².

Prima problemă care a apărut în legătură cu aceste regulamente a fost dacă ele sunt sau nu Constituții? Întrebarea a fost pusă și în dezbaterile constituționaliștilor și în cea a istoricilor. Răspunsurile au fost diverse.

Vlad Georgescu afirma că avem de-a face cu o Constituție. În schimb, Tudor Drăganu spunea că Regulamentele au un caracter mixt:

„prin conținutul lor, sunt mai curând un fel de coduri constituționale și administrative decât constituții propriu-zise. Ele cuprind pe lângă diferite reguli privitoare la organizarea puterilor statului și raporturile dintre acestea, numeroase norme de drept administrativ și financiar”³.

Eleodor Focșeneanu, autorul unei scurte, dar dense istorii a Constituțiilor românești, considera că primul act de acest fel e Convenția de la Paris, alți juriști precum Simina Tănăsescu și Ioan Muraru au afirmat că prima Constituție e Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris din 1864, în vreme ce Radu Carp, care a reluat aceste opinii în chip succint, spunea recent că Regulamentul Organic nu este o Constituție,

¹ Neagu DJUVARA, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, trad. de Maria Carpov, ediția a VII-a, Humanitas, București, 2009, p. 353. Alte informații despre elaborarea Regulamentelor la Mihai T. OROVEANU, *Istoria dreptului românesc...* cit., p. 207 și Gheorghe I. BRĂTIANU, *Sfatul domnesc și Adunarea stărilor în Principatele române*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 256.

² Regulamentele au fost editate de Paul Negulescu și George Alexianu, *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, vol. I, București, 1944. Câteva extrase pot fi găsite la Cristian IONESCU, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, Monitorul Oficial, București, 2000.

³ Tudor DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până la 1918*, Editura Dacia, Cluj, 1991, p. 39.

deoarece Adunarea nu e dotată cu o putere reală, iar responsabilitatea ministerială nu e nici ea instituită înainte de Adunarea ad hoc a Moldovei¹.

În lectura mea, Regulamentele sunt o Constituție, pentru că ele prevăd separarea puterilor. Acesta e în lumea modernă numele cel mai adecvat pentru a desemna un text politic care instituie separarea puterilor. Într-adevăr, ce altceva e „mai modern” decât separarea puterilor? Putem – și o vom face – să vedem în ce fel fiecare dintre puteri este reglementată, cum funcționează, cum interacționează ele sau, pe scurt, cât de reală e introducerea în instituții a principiului separației puterilor. Vom găsi, de bună seamă, imperfecțiuni și confuzii, nu doar în secolul al XIX-lea, ci până în zilele noastre.

Dar sâmburele modern – principiul liberal – rămâne. Și Neagu Djuvara vedea în Regulament un semn al apariției liberalismului în țările române, relevând un adevărat paradox al relațiilor Principatelor cu rușii și marcând, de asemenea, diferența dintre liberalism și democrație:

„Iată ironia: rușii, aflați sub un regim autocrat, fără libertăți, fără parlament la ei în țară, vor impune în Principate un regim relativ mai liberal decât al lor... Să ne înțelegem asupra cuvintelor. Când zic liberal, aceasta nu înseamnă că era de-acum democratic. Regulamentele erau foarte aristocratice – în parlament apăreau doar boierii mari și mai mici – dar se inspirau după unele modele europene: se ținea seama de independența justiției, iar parlamentul era separat de executiv; iată deci aplicat, pentru prima oară la noi în țară (e drept, cam șchiop), principiul lui Montesquieu din veacul al XVIII-lea”².

Pentru alții, lucrurile nu stau așa.

Într-o istorie a vieții parlamentare scrisă în timpul comunismului, dar în mică măsură afectată de pecetea ideologică, regimul Regulamentelor era descris ca un amestec între o viziune modernă și una tradițională:

„Prevederile lor erau un compromis între spiritul liberal și cel conservator, între ideile moderne de separare a puterilor statului și de guvernare cu concursul unui corp legislativ și acelea vechi de perpetuare a privilegiului politic, de asigurare a unei poziții politice dominante, îndeosebi pentru marea boierime”³.

Interpretarea lui Gheorghe I. Brătianu mersese tot în această direcție, el insistând asupra relației Regulamentelor cu trecutul sau, mai precis, cu logica privilegiilor și a rangurilor proprie protipendadei. Marele istoric sublinia, în același timp, influența viziunii liberale a lui Kiseleff. Brătianu reproducea și părerea pe care generalul rus și-o făcuse despre boierii moldoveni, în timpul negocierilor pentru textul care va reglementa funcționarea puterilor:

¹ Radu CARP, „Constituțiile și cutumele constituționale românești în secolul al XIX-lea”, în Radu CARP, Ioan STANOMIR, *Inventarea Constituției. Proiecte intelectuale și dezvoltarea instituțională în Principatele Române în secolul al XIX-lea*, Editura C.H. Beck, București, 2009, pp. 134 și 137.

² Neagu DJUVARA, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Humanitas, București, 2010, pp. 183-184.

³ Paraschiva CÂNCEA, Mircea IOSA, Apostol STAN (coord.), *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918* (citată în continuare IPVPR), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, p. 24.

„De 15 zile mă lupt cu bărboșii moldoveni, care sunt cu siguranță cei mai turbulenți intriganți dintre toți bărboșii de pe tot întinsul pământului”¹.

Iată că nu doar lumina sovietelor a venit de la răsărit, ci, pare-se – cu mai bine de un secol înainte – și ceva liberalism...

Există, însă, așa cum observa Mihai T. Oroveanu, și altceva decât liberalism în viziunea lui Kiseleff, de vreme ce el afirma în scrisorile trimise în epoca despre care vorbim, că Dunărea este frontiera naturală a Imperiului Rus, că rușii ar fi trebuit să pregătească anexarea celor două țări românești printr-un regulament cvasi-identic, astfel încât în 10-15 ani localnicii să fie de acord cu dominația Moscovei².

Oroveanu nu e singurul care a amintit ambiția rusească. Influența Moscovei e subliniată și de Djuvara, care reamintește că poetul Iancu Văcărescu a fost arestat atunci când a protestat împotriva președinției rusești a comisiei ce pregătea Regulamentele³. Vlad Georgescu scria la rândul său că, începută la 1830, influența rusă se va menține până la 1856, ceea ce explică faptul că de la Ghica la Rosetti, de la Bălcescu la I.C. Brătianu, oamenii politici au considerat că Regulamentul a fost „instrumentul juridic prin care Rusia s-a substituit turcilor în acțiunea de frânare a renașterii politice” autohtone.

Regulamentul a fost, deci, considerat suspect și e încă și astăzi văzut astfel, pentru că, în viziune autohtonistă, influența rusă ar fi blocat expansiunea unui spirit românesc care ar fi putut produce o modernizare mai rapidă.

În societatea românească au existat foarte puține voci care să fi acceptat că modernizarea a putut începe sub impuls rusesc. Același Vlad Georgescu menționa că Nicolae Șuțu, N. Rosetti-Rosnovanu și N. Istrati au apreciat rolul modernizator al Regulamentelor lui Kiseleff⁴.

Nicolae Șuțu, de pildă, spunea în *Memoriile* sale că Regulamentele au fost „o revoluție în sens liberal, făcută fără zguduiri și fără violență”, deoarece „regimul reprezentativ a venit să contrabalanseze puterea executivă”⁵.

În ceea ce mă privește, eu împărtășesc lectura pozitivă a textelor intrate în vigoare la 1831. Influența rusească, așa cum s-a exprimat prin Regulament, a fost una benefică, pentru că a modernizat statul. Chiar și societatea a avut de câștigat. Aspecte simple ale modernizării, precum igiena, au avut în ruși un aliat. O amintește Turczynski, reluând o mărturie din epocă:

„Zi de zi, un comandant rus trecea călare pe străzi în compania a trei sau patru cazaci, pătrunzând chiar în casele și curțile boierești, pentru a se asigura de curățenia acestora. Vai și amar de acela ce nu se supunea imediat ordinelor lui!”⁶.

¹ Gheorghe I. BRĂȚIANU, *Sfatul domnesc...*cit., pp. 254 și 261.

² Mihai T. OROVEANU, *Istoria dreptului românesc...*cit., pp. 214-215.

³ Neagu DJUVARA, *Între Orient și Occident...*cit., p. 353.

⁴ Vlad GEORGESCU, *Istoria ideilor politice românești (1369-1878)*, Jon Dumitru Verlag, Munchen, 1987, pp. 65-66 și 164.

⁵ *Memoriile Principelui Nicolae Șuțu, mare logofăt al Moldovei, 1798-1871*, trad. din limba franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta PENELEA FILITTI, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 97.

⁶ Emanuel TURCZYNSKI, *De la iluminism la liberalismul timpuriu. Vocile politice și revendicările lor în spațiul românesc*, trad. de Irina Cristescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 141.

Odată cu Regulamentele Organice, avem o lume politică modernă, adică orientată de separația puterilor, dar și de instituirea votului ca procedură politică. Asupra acestui al doilea element voi insista acum, deoarece, la drept vorbind, el dă sens separației.

Regulamentele prevăd pentru ambele Principate constituirea unor adunări cu rol deliberativ, desemnate prin vot și incluzând, de asemenea, o categorie restrânsă de membri de drept. Ele prevăd, pe de altă parte, alegerea Domnului; ce-i drept, respectivele dispoziții au fost folosite doar o singură dată, atunci când a fost ales Bibescu. Iată motivul pentru care am și considerat că această epocă poate purta numele lui Bibescu.

Ce sunt însă adunările instituite de Regulamente și care se reunesc prima dată, în Muntenia pe 29 noiembrie 1831, iar în Moldova, pe 4 decembrie 1832, ședința programată la Iași pentru 27 noiembrie fiind amânată din pricina absenței a mai mult de o treime din membrii săi?

Așa cum spuneam deja, Regulamentele sunt cvasi-identice, iar numele adunărilor sunt foarte apropiate: „Obicinuita Adunare Obștească”, în Muntenia, respectiv „Obșteasca Obișnuită Adunare”.

Adunările acestea sunt eclectice, pentru că nu sunt bazate pe un principiu unic de reprezentare. Sigur că, într-o logică foarte rigidă n-ar trebui să vorbim despre Parlament decât atunci când avem un principiu unic, o croială foarte clară a unei asemenea adunări. În cazul de față, e vorba despre adunări mixte sau, dacă preferați, eclectice din punctul de vedere al criteriilor de alcătuire.

Ele sunt alcătuite, de fapt, din trei mari grupuri, așa cum prevăd articolele 45 din Regulamentul pentru Valahia (RV) și 48 din cel al Moldovei (RM).

Primul grup este reprezentat de episcopii eparhioți: în Muntenia, e vorba despre episcopii de Râmnic, Buzău și Argeș, iar în Moldova, despre episcopii de Roman și de Huși. Avem aici, dacă îmi e îngăduită această expresie, nivelul teologico-politic al adunării.

Al doilea grup este alcătuit din așa-numiții boieri de treapta-ntâi, cei mai înalți în rang, adică, potrivit arhondologiei, boierii de la mare logofăt la ban. Pentru Valahia, Regulamentele prevedeau alegerea a 20 de boieri de rang I, în vreme ce pentru Moldova erau 16 asemenea boieri de rang I, cu condiția să fie pământeni sau împământeniți și să aibă cel puțin 30 de ani. În Moldova, era condiția suplimentară ca toți să fie din Iași. Muntenii erau mai toleranți cu provincia.

A treia categorie, care este și cea mai interesantă, era așa-numita categorie a deputaților „duprin județe” sau, cum li se spunea în Moldova, a deputaților „ținutași”, deoarece aici județele se numeau ținuturi. Sunt 19 asemenea aleși în Muntenia și 16 în Moldova. Se poate observa că în Moldova avem egalitate numerică între boierii de rang I și boierii din județe. În Muntenia, era o diferență: 20 de boieri de rangul I și 19 deputați din județe, câte unul din fiecare județ – erau 18 asemenea diviziuni administrative – și un deputat din orașul Craiova. Avem aici prima apariție a orașului ca entitate electorală.

În total, Adunarea din Muntenia avea 42 de membri și era prezidată de Neofit de Râmnic, care era Otcârmuitorul Mitropoliei, iar în Moldova avem 34 de membri, plus mitropolitul Veniamin.

Câteva scurte observații despre fiecare dintre cele trei categorii.

Prima categorie era, deci, cea a Bisericii. Lumea de la 1830 este o lume care se află încă sub autoritatea clericală. Numărul preoților era mare. Conform statisticilor citate de Djuvara, în Moldova, la 1838, erau 5650 de preoți, pentru o populație care,

așa cum aminteam data trecută, depășea cu puțin un milion de suflete. În Muntenia, la 1839, sunt 6904 preoți. Și mai sugestiv mi se pare, pentru a înțelege locul Bisericii în lumea ordonată de Regulamente, un scurt tablou al Iașilor epocii, tablou pe care l-am găsit la un călător străin, pe nume Adolphe Laurent Joanne, cel care a scris *Voyages illustrés dans les cinq parties du monde 1846, 1847, 1848, 1849*. Astfel, Iașii aveau la 1846 un număr de:

„4300 de case, 80 de hoteluri, 13 mănăstiri, 70 de biserici ortodoxe, o biserică catolică, o biserică armenescă, o biserică reformată, două sinagogi, 7 hanuri, un seminar, 2 colegii, 6 pensioane, 3 tipografii, o litografie, 1 247 de echipaje de trăsură, 4 715 căruțe, 11 728 de cai, 42 de cupeuri și un teatru străin”¹.

Dacă ținem seama că, tot de la Joanne o putem afla, orașul avea atunci 53 232 de locuitori, înseamnă că exista o biserică la circa 750 de locuitori sau la 60 de case. Tot atunci – două colegii în tot orașul. Nu e de mirare că episcopii și mitropolitul ocupă o poziție eminentă. Ei sunt singurii membri de drept ai Adunării sau „pravilnice mădulare”, cum spune articolul 46 al RV, în vreme ce în versiunea moldovenească se folosea, pentru înaltele fețe bisericești, în articolul 49, expresia: „Au drit a fi mădulari acestei adunări”.

Trec acum la boieri. Rolul lor este în acea epocă esențial. Luând în seamă faptul că până la urmă doar boierii se bucurau de drepturi politice, un consul prusac, Johann Ferdinand Neigebauer, spunea că „națiunea română este alcătuită din câteva mii de boieri”².

Sistemul Regulamentului Organic distingea boierii de treapta I și boierii „duprin județe”, dar în realitate și cei din urmă vor fi, în cvasi-totalitatea cazurilor, tot din rangul cel mai înalt³.

În Principate, exista în acea vreme o presiune venită din partea boierimii mici. Voci din rândul acestora ceruseră, într-un memoriu adresat lui Kiseleff în iulie 1830, unificarea clasei electorale boierești, urmând astfel exemplul lui Ionică Tăutu, care propusese deja la 1829 votul pentru toți cei care dețineau minimum 143 de hectare. Propunerea micilor boieri nu a fost acceptată, pentru că, observă Turczynski, asta „ar fi însemnat acordarea de drepturi politice după un criteriu economic și nu după unul care se orienta după clasă socială”⁴.

Să notăm totuși că, în preajma adoptării Regulamentelor, boierii de condiție mai modestă pledau pentru egalitate, pentru eliminarea distincțiilor de rang, una dintre marile ambiții ale lumii moderne. Numărul boierilor mici va spori mult în anii următori, astfel încât presiunea politică venită din partea lor va crește și ea. La 1830, potrivit lui Gheorghe Brătianu, avem cu totul 1311 boieri; numărul lor va ajunge, până în 1858, când se produc – vom vedea – importante mutații electorale, la circa 3 167,

¹ Daniela BUȘĂ (coord.), *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, vol. V (1847-1851), Editura Academiei Române, București, 2009, pp. 18-19.

² Citat de Emanuel TURCZYNSKI, *De la iluminism la liberalismul timpuriu...cit.*, p. 190.

³ Matei DOGAN, *Analiza statistică a „democrației parlamentare” din România*, Editura Partidului Social-Democrat, București, 1946, p. 4.

⁴ Emanuel TURCZYNSKI, *De la iluminism la liberalismul timpuriu...cit.*, pp. 145-146.

majoritatea fiind de condiție modestă. Boierii mici au avut mai întâi un rol politic mai degrabă pe plan local decât în cel așa-zicând „național”¹.

Clasa boierilor este configurată – spuneam adineauri – nu doar de rang, ci și cu ajutorul unei categorii geografic-administrative, și anume județul. Regulamentele transformă, de fapt, județul într-o categorie electorală. Etajului teologico-politic i se adaugă, în arhitectura Adunării, un etaj boieresc și o „mansardă” județeană. Orașul apare și el, dar cu oarecare discreție, în vreme ce satul e cu totul absent, el trebuind să mai aștepte până la mijlocul deceniului șase, în preajma alegerii lui Cuza, pentru a deveni o referință semnificativă în geografia politică.

Când vorbesc despre apariția discretă a orașului, am în vedere excepția făcută, în ceea ce privește reprezentarea „duprin județe”, pentru orașul Craiova, care trimitea la București un deputat, pe lângă cel la care avea dreptul Doljul. Bănia craioveană, care era cea mai importantă demnitate din Țara Românească, își prelungea influența într-o formă neașteptată.

De la 1831 până astăzi, județul e o categorie electorală de maximă importanță. Cu excepția unor scurte perioade din secolul al XX-lea, când s-a votat pe „ținuturi” (care nu mai erau însă, în invenția lui Carol al II-lea, sinonime cu județele) și, respectiv, pe „regiuni”, efective în comunism de la 1950 la 1968, județul a fost constant un factor de identificare a domiciliului politic.

De altfel, Regulamentele, atunci când listează județele, prevăd și posibilitatea dispariției lor („spre a se face mai rătunde și deopotrivă la lățimea lor”), o modificare ce nu trebuia să ducă la schimbarea numărului total de deputați: „obrazele ce sunt a alege” urmau să fie stabilite, spunea regulamentul muntean în articolul 45, „după analoghie, la împlinirea cerutului număr de deputați”. Dar ce județe existau? Sunt unele care există și astăzi – de pildă, Prahova, Brăila, Dâmbovița sau Buzău, ori, în Moldova, Suceava, Neamț, Bacău etc. Altele au dispărut: așa sunt, în Țara Românească, Slam-Râmnic, Saac (sau Săcuieni, județ care avea reședința la Văleni și care a dispărut la 1844), din Moldova, să cităm, dintre cele care nu mai există, Hârlău, Cârlișoara și Herța, desființate la scurtă vreme după intrarea în vigoare a Regulamentului².

Să vedem acum în ce fel se constituiau Adunările.

Să spunem mai întâi că mandatul lor era de cinci ani, astfel încât avem în fiecare principat, până la 1848, câte patru alegeri. Dacă episcopii și mitropolitul erau, cum am subliniat deja, membri de drept, boierii – și cei de prim rang, și cei „duprin județe” sau „ținutași” – erau desemnați prin ceea ce am numi astăzi un vot majoritar. Regulamentele vorbeau despre „balotație, după mulțimea glasurilor”, în varianta valahă, respectiv despre „balotația și covârșirea glasurilor”, în cea moldovenească³.

E nevoie aici de precizări de ordin terminologic. „Balotație”, care e termenul pentru votare, vine de la „bale”, așa cum li se mai spunea „bilelor” cu ajutorul cărora se exprimau opțiunile. Iată de ce, în unele cazuri, pentru a vota se spunea nu numai „a votarisii”, ci și „a balota” ori „lucrarea balotației”. Nu trebuie, deci, confundată balotația cu balotajul, cel din urmă fiind departajarea în caz de egalitate. Profit de ocazie

¹ Pentru date și observația din text, v. Gheorghe I. BRĂȚIANU, *Sfatul domnesc...*cit, pp. 261-262.

² V. „Obicinuita Obștească Adunare a Țării Românești. Legislatura I, sesiunea I. 1831-1832”, în *Analele Parlamentare ale României* (citat de acum înainte APR, urmat de numărul tomului), tomul II, Imprimeria statului, București, 1892, pp. 172-209.

³ RV, art. 46, lit. b și c și RM, art. 49, lit. b și c.

pentru a aminti și alți termeni înrudiți. Dreptul de vot e „drit de a votarisi“, iar votul secret e „tainicul scriuten“ sau vot „de taină“. A dezbate (în Adunare) este a face „chibzuire“ sau „a face schepsis“, iar sesiunii i se zice, scurt, „sesie“. Dacă votul mai este numit „glas“, atunci e firesc ca actul votării să fie descris și cu ajutorul expresiei „a da glasuri“, iar majoritatea să fie „covârșirea glasurilor“¹.

Revenind la proceduri, să notăm că boierii de treapta I erau desemnați în „orașul de căpetenie“, în capitală, iar „ținutașii“ – în capitala de județ, scrutinele ținându-se la date diferite, pentru a fi alegător fiind nevoie să ai minimum 30 de ani (RV, art. 45, RM, art. 48)².

Foarte interesante sunt, de fapt, alegerile deputaților „duprin județe“. De ce? Pentru că boierii de rang I sunt foarte puțin numeroși. Astfel, în Moldova, pe liste apar ca votanți 85 de boieri de rang I, în momentul primei alegeri, din 1832. Dintre aceștia, doar 57 vin la vot, aleși fiind, așa cum precizam mai devreme, 16. Ce e foarte interesant se întâmplă nu cu clasa rezervată boierilor de rang I, ci cu categoria „județeană“. Cercetând procesele-verbale ale alegerilor, vedem cum s-a votat la primele scrutine în toate aceste județe. Documentele sunt cu totul și cu totul admirabile, vi le recomand cu căldură. Le găsiți într-o publicație care a fost inițiată la 1890, numită *Analele parlamentare ale României*, anale care cuprind, de altfel, nu doar documentele menționate, ci și comunicările între administrație și ținuturi, diversele cereri ale candidaților și ale alegătorilor, ca și, de bună seamă, procesele-verbale ale adunărilor alese. Voi ajunge și la ele.

Câteva date despre primele alegeri din Moldova pentru deputații „ținutași“.

Trebuie spus că, dacă luăm în seamă fiecare județ în parte, alegătorii nu sunt nici la acest nivel foarte numeroși. Nu putem ști câți ar fi trebuit să vină, cu alte cuvinte cât ar fi trebuit să cuprindă listele electorale, deoarece în Moldova informațiile sunt foarte lacunare. Ce știm însă este că numărul total al celor care votează la primele alegeri din Moldova e de 303. Dacă îi adăugăm pe cei 57, care votează pentru boierii de rangul I, avem un total de 360. Acesta este corpul electoral la primul scrutin moldovean.

E, desigur, un corp electoral extrem de restrâns: mai puțin de 0,3 la sută din câți locuitori avea Principatul. Situația variază de la județ la județ. Cel mai mare număr de votanți îl găsim în județul Tutova, unde sunt consemnate 30 de persoane, sunt însă și locuri – de pildă, la Herța și la Iași – unde avem câte 7 votanți. În capitala Moldovei, era vorba despre alegătorii reuniți cu o a doua ocazie, pe 24 noiembrie 1832, după ce la o primă strigare, pe 13 ale aceleiași luni, veniseră 8, iar scrutinul fusese amânat cu speranța că vor veni mai mulți!

Aș vrea să dau câteva exemple legate de derularea scrutinului.

Prima observație care se impune e că alegerile se câștigau cu voturi foarte puține. La Suceava, cel ales, spătarul Grigori Codreanu, are 9 voturi. Cele mai puține le are deputatul ținutaș de Hârlău, spătarul Tudorache Aslan, care obține 7 voturi. În comparație cu aceștia doi, unii aleși putem spune că ajung la cote impresionante. În Botoșani, de pildă, comisul Ionică Gherghel face 26 de voturi, reușind de altminteri să atingă unanimitatea. În aceeași situație îi găsim pe spătarul Grigore Cuza la Vaslui și

¹ Paragraful folosește expresii din articolele 32, 34, 47, 48 (c) din RV și din articolele 49 (b), 50, 51 (a și c) din RM.

² Pentru primele alegeri din Moldova, v. „Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei. Legislatura I, sesiunea I. 1832-1833“, in APR, tomul III, Imprimeria statului, București, 1893, pp. 99-131.

pe aga Iordache Miclescu la Cârlișău. Iată că unanimitatea se naște odată cu parlamentarismul. Un scor foarte bun face și banul Enacache Gherghel, cu 26 din cele 27 de voturi exprimate la Dorohoi. În alte locuri, însă, apar situații care evocă totuși adevărate confruntări, competițiile dând naștere unor contestări și ducând chiar la reluarea scrutinului. Așa de pildă, în județul Covurlui sunt, pe 10 noiembrie 1832, 23 de participanți la vot: aga Dimitrie Iamandi câștigă alegerile, cu 18 voturi, dar imediat după aceea, e contestat pentru că, spuneau adversarii săi, „spre ași trage partizani”, adusesse la vot străini de județ sau, cum spune textul „musafiri de adunătură drept unimea ținutașilor”. Iată că și turismul electoral datează de la originile reprezentării... Reluate la 28 noiembrie, alegerile sunt acum câștigate, cu 19 din 23 de voturi exprimate, de către postelnicul Iorgu Ghica. La Putna, dăm peste un caz și mai interesant. Acolo, într-un prim moment e ales paharnicul Costache Lupu, care obține sprijinul a 9 votanți, învingând alți 4 candidați: spătarul Sandu Stamatiu (care obținea 6 voturi), spătarul Gavril Stamatiu (4 voturi), paharnicul Constantin Elefteriu (3) și paharnicul Ștefan Lefteriu (un singur vot). Numai că învingătorul a refuzat mandatul: nu fusese întrebat dacă vrea sau nu să fie ales, așa că având treburi mai importante de făcut, a impus organizarea unor noi alegeri, pe 1 decembrie, când mandatul din Putna e câștigat de paharnicul Iordache Milu, cu 17 din cele 23 de voturi exprimate. La Herța, avem egalitate între doi candidați: Iordache Balica și Iordache Chiriac, fiecare având câte 2 voturi. Iată de ce se mai face un tur de scrutin, iar cei 7 votanți dau trei voturi unuia și trei celuilalt, președintele colegiului electoral neputând vota și, deci, tranșa victoria. Cum prin vot nu s-a putut decide, s-a recurs la tragerea la sorți. În fine, la Hârlău, cel ales, spătarul Tudorache Aslan, care avusese 7 voturi față de cele 5 acordate agăi Vasile Brăescu, și-a văzut victoria contestată de postelnicul Iorgu Ghica, pe motivul că Aslan „nu e nici fiu de boier, nici proprietar de moșie”; alesul a fost totuși validat de Obișnuita Adunare a Moldovei în ședința din 8 decembrie 1832¹.

Trec acum la Țara Românească. Aici, corpul electoral era, la 1831, ceva mai mare decât în celălalt principat. Nu în ceea ce privește boierii de rangul I, deoarece aceștia au fost pe listele electorale 56, deci cu vreo 30 mai puțini decât în Moldova. La desemnarea celor 20 de boieri de rangul întâi, au luat parte 35 dintre ei. În ceea ce privește deputații din județe, aceștia sunt 404, așa că totalul electorilor munteni e de 439. Vedem că, în total, pentru Moldova și Muntenia, cifra votanților la primele alegeri este de 799. Revenind la Valahia, să observăm că avem o gestiune ceva mai bună a cifrelor. Dispunem, în majoritatea cazurilor, de numărul alegătorilor potențiali, nu doar a votanților veniți la urne, ba chiar, în câteva locuri, avem atât listele alcătuite în județe, cât și cele aprobate de Marea Vornicie, responsabilă cu validarea numelor. De pildă, în județul Olt erau 26 de persoane pe listele electorale făcute în județ și doar 16 aprobate de Marea Vornicie, iar la Brăila raportul e 64 la 49. Cei aleși au, ca și în Moldova, o mână de voturi: cele mai multe le adună slugerul Costache Niculescu, cu 30 de opțiuni din cele 36 exprimate în Brăila. Paharnicul Ioan Bălăceanu, la Prahova, a adunat 6 voturi (din 9), iar paharnicul Ioan Roset, la Ilfov, a avut 8 din 17. Nu avem nicăieri unanimitate, iar în două locuri procesul-verbal nu a consemnat decât învingătorul: stolnicul Constantin Brătianu (în Argeș) și serdarul Grigore Obedeanu (Vlașca). Să notăm și că în județul Dolj și în orașul Craiova corpul electoral e același

¹ Datele menționate despre alegerile din Moldova de la 1832, *apud* APR, III, pp. 7, 89-91, 93-94, 109-112, 114-116, 123, 127-129.

– 32 de boieri – și că mandatul din oraș e câștigat de căminarul Gheorghe Bibescu (cu 19 voturi), iar cel din județ – de stolnicul Ioan Otetelișanu (cu 13 voturi).

Avem, în schimb, și în Muntenia contestații. Așa, de pildă, la Slam-Râmnic alegerile sunt contestate fiindcă se descoperă că unul dintre cei care votaseră în favoarea celui ales, serdarul Anastasie Dedulescu, nu a fost prezent la vot. În ciuda acestui incident, Obișnuita Obștească Adunare îl va valida pe alesul județului. În Vlașca, alegerile se reiau, după ce se contestă numărul de voturi obținute de căminarul Iancu Golescu (9 din totalul de 33); până la urmă deputatul județului va fi, așa cum notam adineauri, serdarul Obedeau¹.

Sper că datele înfățișate au reprodus ceva din specificul acestor prime alegeri. Disputele și contestațiile, turismul electoral și ambițiile au rămas la fel până la 1848. Neschimbate au fost și intervențiile consulului general al Rusiei și ale Domnului, care voiau să orienteze lucrurile într-o anumită direcție; să notăm totuși că, în 1841, la un deceniu după intrarea în epoca votului, se va înregistra și prima victorie a opoziției, în Muntenia².

Un an mai târziu, în Țara Românească, va avea loc un alt eveniment. Este vorba despre alegerea unui Domn. Așa cum spuneam, e singurul scrutin de acest fel din epoca Regulamentelor. Ceilalți doi Domni au fost numiți de Poartă și de Rusia – este vorba despre Mihai Sturdza, văr cu cel căruia îi urma la tron, în Moldova și despre Alexandru Ghica, frate vitreg al predecesorului său, în Muntenia. Primul a domnit până la 1849, iar al doilea – în condiții pe care le vom arăta – a fost îndepărtat sau, cum spune o adresă a cămăcămiei, a „încetat din oblăduire”, ca urmare a unei decizii luate de „prea înalta împărătească voință” (APR, XII, p. 15).

Alegerea Domnului – „pentru toată viața lui”, cum spunea articolul 26 din ambele Regulamente – era prevăzută a se desfășura într-un colegiu electoral special, ce purta numele de „Obșteasca Adunare Extraordinară” sau „Neobicinuita Obștească Adunare” (RV, art. 3). Am zice, exagerând, că avem un soi de regim parlamentar.

Ce este însă această Neobicinuită Adunare?

Componența ei e cvasi-identică în cele două țări. Mă voi referi în special la componența celei din Muntenia, fiindcă e singura folosită, și anume la 20 decembrie 1842. De fapt, în Moldova există, exceptând cifrele mai mici, o singură trăsătură particulară, și anume alegerea unui „deputat al Academiei Naționale de Învățătură”, Regulamentul spunând că va fi ales „acel ipochimen cari va fi dat publice dovezi de a sa destoinicie și carile va fi ales de cătră trupul academicesc” (RM, art. 2 și 13)

Mă voi referi într-un prim moment la felul în care e compusă Obșteasca Adunare Extraordinară a Munteniei, apoi la felul în care ea îl alege pe Domn.

Prima regulă de constituire a adunării privește numărul „mădulărilor”: sunt 190 în Muntenia, față de 132 în Moldova. Cine erau cei 190? Regulamentul vorbește despre șase categorii³:

În prima avem un singur titular, „Prea-Sfinția sa, părintele Mitropolitul”, cel care urma să și prezideze. Categoria a doua e ceva mai largă, incluzând „trei părinți episcopi ce se vor afla în lucrare, al Râmnicului, Buzău și Argeșu”. A treia categorie inclu-

¹ Datele menționate despre alegerile din Muntenia de la 1831, *apud* APR, II, pp. I-VII, 131-208 și, în special, 131-133, 170, 191-195.

² V. IPVPR, p. 26 și Tudor DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar...cit.*, p. 62.

³ Regula e descrisă în RM, art. 2.

dea 50 de boieri de rang I. În privința acestei cifre, vreau să vă reamintesc că, la primele alegeri din 1831, nu fuseseră 50 de boieri de rangul I prezenți la vot, ci doar 35. Intrau aici toți boierii „de la vel ban la vel cămăraș”. Ca și primele două categorii, nici aici nu era vorba de o desemnare prin vot sau vreo altă procedură. Boierii erau pur și simplu transferați din arhondologie, și anume „după rândul a mai sus-șăderii ce se păzește în rânduiala rangurilor”. Rangul boieresc trimitea în Adunare. Următoarea categorie, cea de-a patra, includea 73 de boieri „de al doilea rang”, și anume de la vel clucer la vel comis. Vedem, în primul rând, că e o cifră mai mare decât ce aveam în alegerea pentru adunarea obișnuită, fapt remarcat deja și de Gheorghe Brătianu¹.

Cei 73 erau desemnați după o procedură foarte specială. Nu e vorba despre alegeri, ci despre o tragere la sorți organizată cu toți boierii care aveau minimum 30 de ani, erau născuți români, „adică din părinți români statorniciți în România”, și care în plus aveau o moșie de minimum 500 de stânjeni de pământ „cu locuitori” (APR, XII, p. 8). Fiecare în parte își înscria numele și rangul pe „o hârtiuță ce i se va da de către prezidentul, pe care o va arunca însuși în vas. Hârtiuțele trebuie să fie tot de aceeași hârtie, de aceeași mărime și toate într-un fel strânse” (ROV, art. 6 lit. d). Procedura votării – care se desfășoară „de la nouă ceasuri de dimineață evropenești” – era numită de căimăcămie „votație cu bileteri” (APR XII, p. 21) și îi implica în chip direct pe alegători doar după ce deveneau.... aleși!

Astfel, preciza articolul 6 lit. e:

„După ce se vor arunca hârtiuțele în vas, secretarul Adunării va trage mai întâi o hârtiuță și apoi fiesce obraz, care prin sorți se va numi mădular al Obșteții Adunări Ecstraordinare, va trage îndată alta pentru cel ce va își după dânsul și cu acest chip se va urma tragerea sorților până se va împlini numărul mădulărilor ce se cere de Regulament”.

Aleșii se desemnează prin tragere la sorți între ei, fiecare extrăgându-l din urnă pe următorul, și anume citind hârtiuța „cu glas mare și înțelegător, supuind-o la vederea prezidentului și a celor ce se află de față” (art. 6, lit. f).

Era pus în funcțiune principiul publicității, fiindcă regulamentul cerea ca acela ce „va își prin sorți se va publicui ca un mădular al Obșteții Adunări Ecstraordinare” (art. 6, lit. f)

A cincea categorie includea „36 de deputați aleși dintre boierii fieștecăruia județ, câte doi de județ, de la vel sărdar pân la cel din urmă rang, fără osebire”. Condiția de eligibilitate era, ca și în cazul boierilor de rang secund, deținerea unei moșii locuite, documentele publicate arătându-ne că în acest scop s-au făcut verificări pe teren (APR, XII, pp. 19 și 37-38). Pentru a-i alege pe cei 36 de deputați se folosea o procedură ceva mai complicată, dar care era un vot, nu o tragere la sorți. Astfel, cele patru stări din fiecare județ – și anume boieri, neamuri, postelnicei și manzili – se vor strânge în „orașele scaunului ispravnicesc din județele lor” și vor alege „câte două obraze” de pe „foaia de numele tuturor obrazelor ce vor fi având cerutele cualități pentru a se alege deputați”. Cum se va face alegerea celor „două obraze”? Fiecare boier va alege două nume și le va „scri sau iscăli ori va pune pe altul să le scrie sau să le iscălească înaintea tuturor celorlalți”. Toate cele patru stări fac o asemenea operațiune.

Stabilirea rezultatului urma două reguli: în primul rând, „obrazele cele două care vor fi având mai multe glasuri în partea lor se vor socoti că s-au ales de toată starea”.

¹ Gheorghe I. BRĂȚIANU, *Sfatul domnesc...cit*, p. 259.

Apoi, dacă exista coincidență între alegerile celor patru stări, „atunci aceștia îndată se vor cunoaște de deputați”; în caz contrar și doar în aceste condiții excepționale, se recurgea la tragerea la sorți! Principiul electiv apare, deci, mai curând aici, la deputații din județe, decât la celelalte categorii de membri ai Adunării Extraordinare. Principiul reprezentativ pare a căpăta formă în afara orașelor.

În fine, a șasea categorie de membri ai Adunării Obștești Extraordinare cuprindea „douăzeci și șapte deputați ai corporațiilor duprin oraș”. Orașul capătă astfel un contur mult mai precis decât în prevederile referitoare la adunarea ordinară, unde – am spus deja – doar Craiova apărea ca entitate distinctă de județ.

Așa cum rezultă dintr-o notă a cămăcămiei din noiembrie 1842, pentru deputații din corporațiile orașelor, condițiile de eligibilitate erau: vârsta de 30 de ani, identitatea de român dobândită prin naștere („și nesupuși la nici o protecție străină”), ca și deținerea „de unul sau mai multe lucruri nemișcătoare în preț cel puțin 5000 lei și nesupuse la vreo zălogire”; alegători puteau fi, în schimb, cei „născuți români și nesupuși la nici o protecție străină” și „lăcuiitori chiar în orașele acelea unde se vor alege” (APR XII, p. 21).

Adunarea electivă cuprindea următorii deputați ai corporațiilor, numărul de aleși exprimând importanța urbei la nivelul țării: 9 erau din București, 3 din Craiova, câte 2 din Ploiești, Roșiorii de Vede și Râmnicu Vâlcea și câte unul din Tg. Jiu, Caracal, Cerneți, Focșani, Buzău. Târgoviște, Pitești, Câmpulung și Slatina¹.

Cum avea loc alegerea? La București, cei 9 erau desemnați printr-o alegere indirectă: fiecare corporație desemna „câte trei obraze din cele mai cu stare și de ispravă”, apoi toți erau reuniți și se trăgea la sorți numele celor nouă reprezentanți, la fel ca și pentru boierii de rangul al doilea (ROV art. 15 și APR XII, p. 21). Tot așa se proceda și în celelalte orașe, adică vot plus tragere la sorți.

Dispozitivul de constituirea a Adunării Extraordinare era unul de tip mixt. El combina prezența de drept, delegarea după rang, tragerea la sorți și alegerea. Nu putem spune că alegerea este un principiu care domina desemnarea adunării electivă. Vedem însă că principiul este prezent.

Mai e ceva la fel de interesant. În noiembrie-decembrie 1842, Adunarea Obștească a discutat mai multe contestații ale boierilor referitoare la înscrierea lor pe listele electorale. Era vorba fie despre împământenire, fie despre domiciliu („lăcuință” sau „condiție de șezător în județ”). Ceea ce e interesant – și ceea ce justifică într-un fel începerea acestei analize de la Bibescu – este faptul că detectăm într-un mod foarte clar apariția limbajului drepturilor.

Într-o întâmpinare semnată de 21 de boieri, primul semnatar fiind serdarul M. Fălcoianu și referitoare la excluderea de la vot a boierilor care nu îndeplineau condiția de a locui în județul unde aveau moșia, petiționarii vorbesc despre faptul că simt „mâhnire de a fi depărtați de dreptul ce ni s-a consfințit prin Regulamentul Organic”, despre „sprijinirea dreptului fiecărui pământean”, despre reîntrarea „în dreptul nostru... spre a putea fiecare din noi să-și exerseze politicescul său drept după calitatea ce va avea în parte”. Semnatarii numesc acest gest „protest” și precizează că l-au trimis nu doar Adunării, ci și cămăcămiei („ca să nu se zăbovească”) și spre a fi „îndreptat prin publicație”. Nu este o apariție izolată. Într-o adresă trimisă de I. Slătineanu în 10 noiembrie 1842 aceleiași Adunări Obștești, el vorbea despre propria sa „protestui-

¹ ROV, art. 14 și I.C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic 1834-1848*, Librăria Socec & comp., București, 1915, p. 270.

toare arătare ... [ca] ... să mă statornicesc în dreptul ce am". Constantin Șuțu spune și el: „protestuiesc către cinstita Adunare”, cerând „înscirarea în foile arătate după legiuitul drept ce am de pământean”. Același Șuțu afirma că „drepturile politicești sunt de o mai înaltă și delicată fire decât drepturile unei proprietăți”. Despre un „drept politicesc ce mi-l consfințește Regulamentul” vorbea și căpitanul de oștire Dimitrie Ciocardia la 12 noiembrie 1842, când se adresa cămăcămiei. Președintele Adunării, Neofit, folosea, la rândul-i, expresia „jeluitorul în dreptul ce-l are”¹.

Are vreo importanță că se fac publice numele aleșilor? Într-adevăr, peste tot e vorba de a se „publicui” numele deputaților. Lumea aceasta era mică, în cel mai bun caz câteva sute de oameni. Ea resimte însă nevoia de a fixa, prin proclamare publică, alegerea făcută. E foarte important. Pentru că acolo unde avem protest, drepturi, public – avem de-a face cu o lume modernă!

Alegerea din 1842 a fost asigurată din punct de vedere administrativ de o cămăcămie, compusă din Iordache Filipescu (care prezida divanul), Teodor Văcărescu (ministru de interne) și Mihail Cornescu (ministru de justiție), desemnați pe 14/26 octombrie², iar Adunarea Obștească a gestionat disputele legate de votare și de candidaturi, „domnii mădulări ai cinstitei adunări” reunindu-se circa 3 ore pe zi, după ce mai întâi, bineînțeles, „s-au săvârșit de înaltul cliros sfânta sfeșanie”³.

În ceea ce privește dreptul de vot, Adunarea Obștească solicita petiționarilor „să aducă la Adunare dovezile cerute spre a încredința că sunt născuți români și așezați în Valahia” (APR XII, p. 4). Ea intra în „cercetarea cuvintelor” petiționarului și făcea o „îndelungă dezbatere”, iar atunci când se întâmpla ca părerile să fie „neunite”, recurgea la „balotație dacă cuvintele [...] sunt destoinice a-i da dreptul la a se număra între candidați” (APR XII, p. 9).

Cele mai interesante sunt însă disputele privind candidaturile la Domnie, care au pornit de la interpretarea articolului 26 din Regulament:

„Domnul se orânduiește pentru toată viața lui. El trebuie să aibă vârsta de patruzeci de ani deplin, să fie din familie a căria nobilitate să se sue cel puțin la moșul său și a cărui naturalizație, potrivită cu obiceiurile Țării, să înceapă de la tatăl său”.

Au fost eliminați din competiție – ca neeligibili – Ioan Odobescu, Costache Belu, Al. Vilara, Al. Nenciulescu, Ioan Manu, Filip Lenj, C.G. Filipescu, A.Gr. Ghica și N. Golescu (*apud* Filitti, p. 270). Unul dintre cei aflați pe listă – Filip Lenj – a fost șters dintre pretendenți, întrucât tatăl său ar fi „trăit în această țară ca un franțuz până la sfârșitul vieții”⁴. Inițial, și Bibescu – cel care va fi până la urmă ales – a fost exclus. Două erau motivele invocate. El n-a fost trecut pe „foaia candidaților de Domn” întrucât i s-a reproșat că nu avea vârsta de 40 de ani. Adunarea l-a acceptat însă, după ce

¹ Documentele citate în acest paragraf pot fi găsite în APR, XII, pp. 34-35, 36, 40, 47 și 52.

² V. Ioan C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic...*cit, p. 264.

³ Pregătirile pentru și desfășurarea lucrărilor Adunării Obștești Extraordinare [AOE] sunt publicate în *Analele parlamentare ale României*, tomul XII, București, Imprimeria Statului, 1900 [citată APR XII] – primele 12 pagini cuprind procesele-verbale ale „seanțelor” Adunării Obștești Ordinare din perioada 17 noiembrie-10 decembrie 1842 și a AOE din 20 decembrie 1842, iar la pp. 13-101 găsim o serie de documente legate de alegerea Domnului.

⁴ APR XII, p. 6, citat și de I.C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic...*cit., p. 266.

a luat în seamă mărturia mai multor „boieri din orașul Târgul Jiului“, care au garantat că Bibescu era născut în aprilie 1802, deci avea vârsta legală pentru a fi alegător și candidat. Ca dovadă stătea faptul că în urmă cu zece ani, fusese ales în Adunarea Obștească, unde se cerea drept condiție de eligibilitate minimum 30 de ani¹. Bibescu apărea, de asemenea, într-un alt document al cămăcămiei din 7 noiembrie 1842, ca fiind exclus pentru alt motiv și anume faptul că el „se află acum lipsind în streinătate, la întâmplare de a nu se întoarce până la sorocita zi a alegerii“ (APR XII, p. 17). Până la urmă va fi prezent.

Competiția a cunoscut și retrageri. Documentele ne spun că „s-au lepădat a fi aleși“, un număr de 16 candidați eligibili – printre care M. Ghica, Pană Costescu, Al. Crețulescu, C. Herăscu (Năsturel), Alecu Florescu, I. Golescu, fie pentru că lipseau din țară, fie pentru că voiau să lase locul unora „mai destoinici“².

Cei rămași în cursă își făceau campanie. În acea vreme, asta însemna să mângâie sentimentele patriotice: așa făcea, de pildă, Gheorghe Văcărescu, până la urmă retras și el din cursă, nu înainte de a vorbi despre „mlădioșii și ascultătorii români“³. A face campanie însemna, de asemenea, să publice broșuri la Bruxelles sau la Paris: în aceste tipărituri, candidații se acuzau, de pildă, de a fi străini, sau de a fi sub influența Rusiei, căreia i se spunea „curtea protectriță“ sau „ocrotitoare“. Creditați cu șanse, dintre cei pro-ruși, erau Bibescu și Barbu Știrbei, iar dintre ceilalți – Iordache Filipescu și Ion Câmpineanu⁴.

În ziua votului, în sală se află 179 din cei 190 de membri ai Neobicinuitei Obștești Adunări. Avem, deci, o participare destul de bună. Ședința începe cu o slujbă, mitropolitul ținând de asemenea un discurs despre ceea ce considera a fi „o adevărată patrioticească alegere“. Criza și urgența domină retorica mitropolitului, care făcea de asemenea un apel la un vot golit „de orice patimă“:

„Astăzi suntem chemați a hotărî asupra soartei patriei noastre; hotărârea ce vom da va fi pentru dânsa hotărâre de viață sau de moarte... Niciodată nu au fost împrejurări mai grele decât acelea în cari ne aflăm astăzi. Patria noastră se află pe marginea unei prăpăstii... Puține minute ne-au mai rămas ca să-i putem veni spre ajutor. Măine va fi prea târziu. Dezbrăcați-vă de orice patimă și interes în parte și alegeți bărbat drept, cu știință, cu bărbăție, cu frica lui Dumnezeu și iubirea de Patrie...“⁵.

După ce ascultă îndemnul mitropolitului, alegătorii trebuie să jure. Textul era precizat în articolul 31 al RV:

„Jur că la alegerea ce voi face nu voi fi amăgit de către vre un interes în parte sau de vre o altă cugetare, ci binele și fericirea obștei îmi va fi cel dintâiu scopos“.

¹ V. APR XII, pp. 42-45 și *ibidem*.

² APR XII, p. 12 și I.C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic...*cit., p. 274.

³ APR XII, p. 95.

⁴ I.C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic...*cit., pp. 266, 268-269.

⁵ APR XII, p. 92, citat și în I.C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic...*cit., p. 273.

Constantin Naneș, unul dintre alegători – deputat al corporațiilor – a fost trimis să jure la Bărăție, la biserica catolică, „nefiind de legea pravoslavnică”¹.

A început, apoi, votul. Alegătorii erau obligați să rămână pe loc, pe întreaga durată a operațiunilor, incinta fiind ferecată, așa cum stătea scris într-o adresă a cămăcâmiei din 18 decembrie 1842:

„Nici un alegător nu va putea eși din curtea Mitropoliei până a nu lua săvârșire alegerea. Pentru acest sfârșit porțile cele mari se vor închide și nu se vor deschide fără numai din porunca Prea sfinției Sale părintelui Mitropolit și după alegere”².

S-a folosit o procedură foarte specială. Cei 21 candidați care au rămas în competiție au fost împărțiți în 4 grupe (sau „secții”), în 3 serii de câte 5 candidați și una de 6. În sală erau șase mese. Pe ele era așezat câte un vas, iar la baza fiecăreia un altul. Alegătorii votau cu bile albe și negre, primite din mâna mitropolitului. Ei își exprimau opinia grupă cu grupă, și candidat cu candidat³.

La sfârșit, rezultatele arătau diferențe destul de mari. Merită să le reținem în întregime, cu atât mai mult cu cât e prima și, pentru multă vreme, singura alegere a unui șef de stat în țara românească. În prima serie, Iordache Filipescu a obținut 84 de voturi, Teodor Văcărescu – 29, Alex. Răducanu Filipescu – 63, Costache Goleșcu – 8 și Alexandru Scarlat Ghica – 19. În a doua secție, Barbu Știrbei a avut 91, logofătul Ștefan Bălăcianu – 36, Iancu Văcărescu – 21, Dimitrie Hrisoscolev – 12 și Mihalache Racoviță – 10. În cea de-a treia secție, Manolache Băleanu a primit 79 de voturi favorabile, Costache Cantacuzino – 41, C.D. Ghica – 39, Constantin Cornescu 27 și Costache Bălăceanu – 20. În fine, în secția a patra, îi regăsim pe Gheorghe Bibescu cu 131 de voturi, Alecu Grigorie Ghica – 60, Iancu Filipescu – 49, Gr. Grădișteanu – 31, Manolache Florescu – 24 și Iordache Florescu – 8⁴.

Victoria lui Bibescu – care obținuse circa 69% voturi favorabile – este anunțată la trei noaptea⁵. Învingătorul va fi pus să jure cu mâna pe sfânta Evanghelie, într-o „țeremonie” organizată la Biserica Maicii Preciste din Curtea Veche. Jurământul, primul din lumea noastră modernă, era indicat de articolul 44 din RV și suna în felul următor:

„Jur în numele Sfintei Troițe să păzesc întocmai și nestrămutat pravilele și legiurile Prințipatului Valahii după regulamentul cel întocmit și să fac a se păzi și a se ținea întru toată virtutea lor”.

La învestire, în fața sultanului, Bibescu a refuzat să poarte „un fes turcesc” și să-i sărute acestuia „vârful piciorului drept”, mergând în schimb la Mânăstirea Dealu ca să aducă un omagiu lui Mihai Viteazul⁶.

¹ APR XII, p. 91.

² APR, XII, p. 86.

³ O bună descriere la I.C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic...*cit., p. 271.

⁴ Rezultatele reproduse după APR XII, pp. 96-97.

⁵ Conform mărturiei consulului francez Billecocq, cit. de I.C. FILITTI, *Domniile române sub Regulamentul organic...*cit., p. 274, nota 2.

⁶ Emanuel TURCZYNSKI, *De la iluminism la liberalismul timpuriu...*cit., p. 188.

După ce am descoperit cum erau desemnate Adunările și cum a fost ales Domn Bibescu, să vedem care erau relațiile dintre aceste două puteri și, de asemenea, cum interacționau ele cu miniștrii.

Încep cu Adunarea Obștească. De altfel, așa cum observa Tudor Drăganu, din Regulament lipsea un capitol dedicat Domnului, funcționarea acestei instituții fiind dedusă din ceea ce se spune despre legislativ¹. Avem foarte clar marcată separarea puterii legislative de cea judecătorească: „Obșteasca Obișnuită Adunare nu va putea de acum înainte avea nici o putere giudecătorească, fiindcă aceasta este dată de acum înainte unui osebit divan sau unui Înnalt Tribunal giudecătorească”, spune articolul 62 din Regulamentul pentru Moldova, în vreme ce articolul 59 din cel pentru Muntenia afirmă „Obișnuita Obștească Adunare nu va fi însărcinată de acum înainte și cu cuviințe judecătorești”. Separația este absolut clară.

Mandatul deputaților era limitat. Textul articolul 46, lit. d este prea frumos ca să nu-l citez: „Tot aceleași mădulare ale Obiciunitei Obșteștii Adunări vor urma lucrările lor în curs de cinci ani”. Dar mandatul putea fi pierdut destul de ușor. De pildă, dacă deputatul lipsea de trei ori consecutiv nemotivat sau dacă, după ce Adunarea se pronunța într-o anumită materie, un deputat publica, singur sau alături de alții, o opinie separată, o opinie disidentă. Altfel spus: odată luată o decizie, un deputat nu o putea ataca public decât cu riscul de a se vedea pus între „turburătorii rânduiei așezate” (RM, art. 53).

Sesiunea, care dura 2 luni, era convocată de către Domn la 1 decembrie. Alegerea datei avea, conform articolului 60 din RV sau 63 din RM, rațiuni comerciale și financiare: „fiind că contracturile vămilor și ocnelor se încheie la întâiu Ianuarie și că atunci trebuie să se înceapă anul Finanțelor”.

Se vede cu ușurință rolul de cenzor financiar al Adunării, ea având drept atribuție fundamentală cercetarea felului în care fusese cheltuit bugetul și adoptarea unuia pentru anul următor.

Descrierile din epocă ni-i arată pe deputați așezați, ca în Anglia, *face to face*, dar tonul era mai degrabă calm decât pasional².

Domnul putea să prelungească lucrările, în caz de „oarecare mare întâmplare”, cum spune textul Regulamentului la articolul 63. Tot el avea posibilitatea să blocheze întrunirea Adunării și chiar să o dizolve – „la întâmplare de răzvrătire sau neorânduială însămănătoare între mădulările Obșteștii Obicinuite Adunări” – dar avea nevoie de acordul celor două curți. Poarta și Rusia îi puteau astfel da „la ocazie de răzvrătire sau neorânduială slobozenia de a putea strânge o altă Obicinuită Obștească Adunare”, cu alte cuvinte, de a face noi alegeri. Regulamentul dădea Adunării un soi de drept de petiție în fața Domnului, pentru că, așa cum spun articolele 54 din RV și 57 din RM, „Adunarea are drit de a arăta prin anafonale către Domnul pătimirile și tânguirile țării”. Adunarea preia deci nemulțumirile și le trimite pe adresa Domnului.

Câteva cuvinte despre guvern, care se numea, de fapt, Sfatul Miniștrilor și avea șapte membri. În interiorul lui, există și un nucleu dur, Sfatul Administrativ, format din trei miniștri, și anume marele vornic sau ministrul treburilor din lăuntru, ministrul finanțelor și secretarul de stat³.

¹ Tudor DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar...cit.*, p. 50.

² O spune Bois le Comte, cf. IPVPR, p. 28.

³ V. Mihai T. OROVEANU, *Istoria dreptului românesc...cit.*, p. 212.

Miniștrii nu puteau fi deputați, putând în schimb să asiste la lucrările adunării. La un moment dat, Kiseleff afirmă că ei trebuie să fie prezenți cu toții când se dezbate ceva, în numele unei solidarități colective. Miniștrii prezentau rapoarte:

„În cele mai multe cazuri, deputații se mulțumeau cu informări succinte, discuțiile asupra lor mărginindu-se la redactarea unor adrese de mulțumire. Erau și cazuri însă când rapoartele prezentate de membri ai guvernelor suscitau dezbateri aprinse, confruntare de păreri divergente, intervenții scrise ale deputaților prin care solicitau măsuri urgente într-un anumit domeniu de activitate”¹.

Relațiile dintre executiv și legislativ nu erau simple. Ne-o reamintește Tudor Drăganu menționând că uneori, în Muntenia, nu și în Moldova, Adunarea cerea Domnului să ia măsuri împotriva miniștrilor, chiar schimbarea lor. Alteori, Adunarea Obștească din Țara Românească se adresa direct miniștrilor, deși procedura curentă era aceea de a-i scrie mai întâi Domnului pentru a-i cere permisiunea ca respectivii miniștri să vină în Adunare. În fine, au existat și situații în care miniștrii au trimis un raport Adunării fără să treacă prin Curtea Domnului. Separația are, iată, căi multiple de realizare².

O chestiune delicată și mult discutată este relația dintre Adunare și Domn în privința legiferării. Procedura urmată era una specială. Inițiativa legislativă aparținea Domnului. Acesta este un aspect foarte clar: cel care introduce proiecte de legi este Domnitorul. Adunarea deliberează, fie în ziua în care primește solicitarea de la Domn, fie în interval de cinci zile pentru Valahia, de trei zile în Moldova. Adunarea, ne spun articolele 48 din RV și 51 din RM, poate să modifice textul trimis de Domn, dar ca să o poată face, este nevoie, mai întâi, ca expunerea unei păreri să fie susținută de minimum șase deputați. Nu se dezbate, deci, orice idee, ci doar aceea care, înainte de a intra „în chibzuirea adunării”, are acest sprijin minimal. După eventuale asemenea dezbateri, care presupuneau, pe de altă parte, prezența a „doă din trii părți, cel puțin, din întregul număr al mădulărilor” (RM art. 50), modificarea este supusă unui vot, al cărui rezultat e anunțat Domnului. Acesta poate fie să primească ceea ce Adunarea i-a trimis, acceptând deci modificările operate, fie să trimită înapoi actul primit, adică hotărârea luată de Adunare, fără să justifice de ce anume a retrimis textul. Pe scurt: are drept de veto și nu trebuie să-l explice în vreun fel. Un asemenea veto generează mai degrabă o poziționare politică decât o explicație. Dar Domnul poate refuza o singură dată. Dacă Adunarea i-o trimite neatinsă, el are două variante: să o promulge, cedând, sau să o facă uitată, recurgând deci la un soi de *pocket veto*, cum e numit el în tradiția politicii americane.

Descrierea dispozitivului nu este completă. Adunarea putea, la rândul ei, să refuze să primească proiectele. Altfel spus: Domnul o sesiza, iniția un proiect, dar Adunarea Obștească avea posibilitatea să facă în așa fel încât proiectul să rămână definitiv în sertar. Așa s-a petrecut, de pildă, în 1835, când Adunarea din Muntenia a refuzat să discute un proiect trimis de Domn referitor la măsurile de lungime, capacitate și soliditate³.

¹ IPVPR, p. 28.

² Tudor DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar...cit.*, pp. 56-57 și 67.

³ *Ibidem*, p. 59.

Tudor Drăganu a observat foarte bine blocajul creat de un asemenea sistem politic:

„În sistemul politic al Regulamentelor Organice, fiecare dintre cele două organe de stat implicate în procesul legislativ erau înzestrate cu un drept de veto absolut, dar dispuneau de puține mijloace de acțiune independentă”¹.

Vlad Georgescu vorbea la rândul său despre un sistem care „paraliza practic amândouă instituțiile prin prevederi de control reciproc, limite de inițiativă și atribuții conjugate”². Separția poate duce la blocaj.

Confruntările au creat și crize politice. Trei dintre ele au fost majore.

Prima are loc în 1836-1837. Cursul evenimentelor e următorul: în iunie 1836, în Adunare se constituie o comisie alcătuită din cinci aleși – Ștefan Bălăceanu, Emanuel Băleanu, Ioan Câmpineanu, Alecu Ghica și Ioan Roset – care își dădea drept misiune să confrunte textele legislative din 1828-1834 cu originalele deținute de Obșteasca Adunare. Scopul era de a vedea dacă legile în funcțiune erau „unite cu duhul originalurilor”. Comisia descoperă „oarecare neasemănări și adăogiri” și, mai precis, că o notă scrisă de mână la finalul Regulamentului – un articol adițional, cu alte cuvinte – afirma că nicio decizie nu poate leza interesele rusești și otomane. Pornind de aici, se naște o revoltă în Adunare: în iulie 1837, 25 de deputați semnav o adresă în care spuneau că adăugirea descoperită era în contradicție cu „politiceasca ființă a acestei țări”. Conflictul e deschis. Domnul reacționează vorbind despre „îndrăznețele făliri ale unui puțin număr de oameni”. Pe 18 iulie, el decidea încetarea dezbaterilor din Adunare. În replică, 20 de deputați îi scriu că au primit „cu cea mai mare uimire ofișul”, dar legislativul e dizolvat. Nu își va relua activitatea decât în mai 1838, când Domnul le impunea aleșilor acceptarea unui firman turcesc care confirma articolul adițional, pe care de altfel îl și explica:

„Orice schimbare sau prefacere s-ar cugeta a se face mai la urmă asupra acestor întocmiri, să nu fie cu puțință a se pune în lucrare dacă mai întâi nu se va da voie de la înalta sa împărăție și nu se va adăuga și primirea ruseștei curți”³.

Să reținem că dezbaterile pe care am rezumat-o în linii foarte generale a conturat mai bine profilul taberei politice numite „partida națională”. Așa cum se observă, energiile patriotice sunt hrănite de discuția despre confruntarea originalului cu copiile. De altfel, problema apare și în Moldova, unde 320 de exemplare ale Regulamentului tipărite la Paris vor fi oprite la vamă, întrucât conțineau un capitol – despre alegerea Domnului – care nu exista și în ediția ce fusese tipărită la Iași⁴. Partida națională, deși înfrântă în acest conflict, va continua confruntarea cu Domnul. La 1838, într-un proiect de Constituție alcătuit de Câmpineanu, se spunea, de pildă, că „Suveranul nu poate întrebuița puterea legiuitoare fără primirea reprezentanței naționale”. E un ideal încă imposibil de atins⁵.

¹ *Ibidem*, p. 54.

² Vlad GEORGESCU, *Istoria ideilor politice românești...cit.*, p. 168.

³ Pentru acest paragraf, IPVPR, pp. 48-52.

⁴ Informație de la Marian PETCU, „Cenzura în România”, in IDEM, *Cenzura în spațiul public românesc*, comunicare.ro, București, 2005, p. 21.

⁵ *Apud* Cristian IONESCU, *Dezvoltarea constituțională a României...cit.*, p. 175.

O a doua dispută aprigă între Adunare și Domn se produce în 1842. După mesajul Tronului adresat deputaților, în răspunsul pe care aceștia îl redactează, ei fac o critică radicală a domniei lui Alexandru Ghica. Bibescu va profita de ocazie pentru a-l acuza că e un „albanez străin de țară”¹. Raportul este votat cu 38 de voturi pentru și 3 împotriva. Deputații afirmă în mod răspicat că nu pot coopera cu Ghica și trimit raportul rușilor și turcilor. Poarta va decide să se facă o anchetă, care se încheie cu niște concluzii cu totul și cu totul defavorabile Domnului. Drept urmare, Ghica este demis pe 1 octombrie 1842. E un soi de suspendare. Așa se ajunge la alegerea din 1842, despre care am vorbit mai devreme.

Al treilea conflict începe în 1844. Cauza lui e diferența de păreri în privința concesiunii acordate unui maior rus, care visa să acapareze mai multe mine. Nemulțumit de opoziția Adunării, Bibescu nu o mai convoacă timp de doi ani, conducând în mod autoritar, prin decrete, până în noiembrie 1846. Atunci se fac alegeri, iar Bibescu inventează un truc, dacă îmi e permisă expresia, pentru a obține o Adunare favorabilă. Despre ce este vorba? El va interzice boierilor de rang I care locuiau în București să voteze și în provincie, acolo unde aveau moșii, în colegiile care îi desemnau pe așa-numiții deputați „duprin județe”. Pentru a bloca votul multiplu al acestor boieri, Bibescu a fixat toate alegerile în aceeași zi. Până atunci, ele erau ținute în zile diferite, așa că boierii cei mari puteau pleca să voteze și la moșiile din provincie. Mai mult decât atât, Bibescu s-a amestecat în stabilirea candidaților, 18 dintre cei 20 aleși în colegiul boierilor de rang I fiindu-i apropiați. În acest fel, el a dobândit o majoritate prietenoasă în Adunare. Pentru un timp. Nu va trece mult și va fi răsturnat, dar nu de aleși, precum predecesorul său².

Aurélie de Soubiran, care a călătorit în țară în acea perioadă, lăsându-ne o mărturie intitulată *La Valachie moderne par madame la princesse*, observa că dacă Ghica a fost înfrânt de o „revoluție parlamentară”, Bibescu va cădea răpus de o „revoluție populară”³.

De fapt, el abdică la două zile după publicarea Proclamației de la Islaz. De reținut faptul că Bibescu va reveni în politica românească în 1857, când e ales în Divanul ad hoc. El va fi ales de altfel deputat și mai târziu, după Unire, la 1861⁴.

Revenind la revoluție, să spunem că turcii, prin vocea lui Fuad Efendi, comisar imperial în Principate, o considerau „inspirată de spiritul comunismului, împotriva căruia întreaga Europă actuală luptă și triumfă astăzi”⁵.

Cele 22 de puncte susținute la Islaz conțineau un proiect politic, dar și o critică a Regulamentului. Ambele ne interesează. În acest document, în care Mihai T. Oroveanu vedea „prima Constituție din statele române”⁶, muntenii imagină un regim cu o „Adunată generală” compusă din „reprezentanți ai tuturor stărilor societății”, ca și un Domn ales pentru o perioadă de 5 ani, și nu pe viață, cum spusese Regulamentul. Toate acestea ar fi urmat să fie stabilite în detaliu de o „Adunare Generală Extra-

¹ Conform mărturiei lui Adolphe Étienne Billecocq (*La Principauté de Valachie sous le Hospodar Bibesco*, 1847), cit. în Daniela BUȘĂ (coord.), *Călători străini...cit.*, p. 56.

² O descriere a acestor ani la Tudor DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar...cit.*, pp. 75-80.

³ *Apud* Daniela BUȘĂ (coord.), *Călători străini...cit.*, p. 160.

⁴ Constantin C. GIURESCU, *Viața și opera lui Cuza Vodă* [1970], Curtea Veche, București, 2000, p. 139.

⁵ *Apud* Cristian IONESCU, *Dezvoltarea constituțională a României...cit.*, p. 255.

⁶ Mihai T. OROVEANU, *Istoria dreptului românesc...cit.*, p. 217.

ordinară Constituantă”, ce ar fi avut ca misiune elaborarea unei Constituții valabile pentru 15 ani¹.

Pornind de la felul în care era construit profilul domniei, Gheorghe Brătianu, Tudor Drăganu și Ioan Stanomir au subliniat, pe bună dreptate, dimensiunea republicană a Proclamației de la Islaz, care reiese foarte bine din următorul text al proclamației:

„Poporul român leapădă de la sine orice titlu care i s-a introdus prin corupție de la străini în potriva vechilor sale datine. Domnul este ales unul dintre cetățeni și după domnie rămâne iară cetățean, fiu al patriei. Domnul nici nu a fost, și nici nu este prinț; domn e tot cetățeanul, domn este și capul țării”².

În ceea ce privește alegerea Adunării, există trei proiecte electorale, cel mai important și cel mai democratic fiind cel din 14 iulie adoptat de guvernul revoluționar prin decret care chema la vot pentru a alcătui Constituanta. Acest decret spunea, în articolul 3, că Adunarea va avea 250 de deputați, câte unul pentru fiecare 10 000 de suflete. Găsim astfel clar afirmată ideea unei norme de reprezentare, deoarece se estima că Țara Românească avea atunci 2 500 000 de locuitori. Mandatele erau distribuite fiecărui județ în funcție de populație, ca și celor două mari orașe – București și Craiova. Cele mai puține reveneau județului Brăila – 4 mandate, cele mai multe Doljului, care avea alocate 21 de mandate, la care se adăugau cele 3 din reședința de județ. Bucureștiul avea, în schimb, 16 mandate, câte aveau și Teleormanul sau Vâlcea.

Un avans colosal era înregistrat în privința alegătorilor. Articolul 4 din decretul din 14 iulie afirma că „alegător este tot românul de la vârsta de 21 de ani în sus, de orice religie, de orice stare liberă, independentă și a cărui purtare nu va fi fost defăimată prin act public” Avem astfel o interpretare radicală a dreptului de vot. Inspirația franceză este, aici, evidentă. Se prevede, mai mult decât atât, un vot direct și doar într-un prim moment un vot indirect sau, cum i se mai spunea, un vot „îndoit” din rațiuni care țineau, în primul rând, de cunoaștere. Citez articolul respectiv pentru că merită:

„De astă dată votul va fi îndoit, atât pentru imperioasa nevoie de a nu se afla, mai vârtos în asemenea împrejurări, adunări prea numeroase de popul, cât și pentru că o parte dintre români nu sunt încă preparați cu cunoașterea alegerilor”.

Frica de mulțimi și teama de ignoranță justificau amânarea punerii în aplicare a unui principiu măreț, cel al votului universal. Întreg secolul XIX este dominat de aceste pasiuni politice.

Scrutinul e fixat inițial pe 9 august (alegerile primare) și 18 august cele definitive, când electorii desemnați la primul nivel alegeau membrii Generalei Adunanțe. Dacă acest calendar ar fi fost respectat, Constituanta s-ar fi deschis pe 25 august.

¹ Am rezumat articolele 4, 5 și 22 ale Proclamației. Textul se găsește la Cristian IONESCU, *Dezvoltarea constituțională a României...cit.*, p. 198.

² Gheorghe I. BRĂTIANU, *Sfatul domnesc...cit.*, p. 271, Tudor DRĂGANU, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar...cit.*, p. 83; Ioan STANOMIR, „Între pravilă și constituție. Proiecte constituționale și constituționalism în Principate, până la 1848”, in Radu CARP, Ioan STANOMIR, *Inventarea Constituției...cit.*, p. 34.

Alegerile pornesc în diferite locuri, deși sunt amânate cu zece zile. Revoluționarii au sugerat alegătorilor să se reunească din vreme, pentru a putea socializa ori, cum spunea documentul din epocă:

„spre a se împreuna unul cu altul deputații și a se aduna toți împreună în ședințe pregătitoare spre a cerceta pe aceia ce se propun de candidați de deputat, a-i face să vorbească înainte-le, a-și arăta principiile și cum au de gând să lucreze în Adunantă”¹.

O relatare a alegerilor de la Giurgiu ne-a fost lăsată de C.D. Rosenthal într-o scrioare pe acre i-o adresa prietenului său C.A. Rosetti. Mărturia e valoroasă, pentru că ne transmite percepția politicii democratice:

„Dacă ai fi văzut în ce ordine s-a desfășurat această alegere ai fi zis că e un popor obișnuit de veacuri cu alegerile! Mai întâi, dl Filipescu le-a citit articolul din *Monitor* privitor la alegeri, apoi le-a explicat acest articol, după care țărani au coborât în curte și s-au întors cu 3 oameni aleși dintre ei. Domnul Filipescu le-a spus după aceea să voteze și cel care va avea cele mai multe voturi va fi trimis la București. S-a trecut la vot. Cei *pentru* au mers la dreapta, cei *contra* la stânga. Unul a avut 23 de voturi, al doilea 18 și al treilea 29. Să fi văzut mulțumirea tuturor pentru cel care a avut 29 de voturi, să-i fi auzit spunând: «Oare nu suntem toți creștini, ori unul, ori celălalt, numai bun să fie». N-ai idee ce-am simțit gândindu-mă că poate acest popor va fi înfrânt, gândindu-mă că sentimente atât de curate și nobile vor fi înăbușite”.

Votul era exprimat, deci, prin reunirea votanților la stânga, respectiv la dreapta, și nu cu bile sau buletine. Când totul părea să fie o reușită deplină, apare o problemă, care va duce la o nouă alegere. Să-l urmărim pe Rosenthal:

„Nu veniseră însă toți țărani și pentru că lipseau mai mult de jumătate, domnul Filipescu le-a spus că alegerea pe care au făcut-o este foarte bună, dar că el așteaptă să vină și cealaltă jumătate, și îi va pune și pe ceilalți să voteze și vor alege și ei unul, după care se va face o nouă votare între cei doi aleși și cel care va avea cele mai multe voturi etc. Să fi văzut încrederea acestui biet popor, cum îi aducea slavă lui Dumnezeu și cum spunea mereu: «Tot una dacă este ales unul sau altul», după care au plecat cu toții liniștiți de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Pe legea mea, admir din ce în ce mai mult acest popor: ce inteligență, ce blândețe!”².

Admirația pentru popor depășește rigoarea legală. E unul dintre motivele eșecului revoluționar. Procesul electoral nu poate continua, așa că pe 16 august alegerile sunt suspendate, iar proiectul politic al unei noi constituționalizări a regimului este amânat.

¹ *Apud* IPVPR, p. 68.

² *Apud* Cornelia BODEA, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, documentul 214, p. 713.

Merită notate alte două gesturi ale revoluționarilor foarte semnificative politic. Așa e, în primul rând, desființarea cenzurii. Un imn compus în Muntenia și apărut în numărul 3 al gazetei *Pruncul român* cânta acest gest în felul următor:

„Cenzura se gonește,/Tiparul dobândește/Dorita-i libertate/Ce e viața sa,/Cu ea numai trăiește,/Cu ea va progresa./De-acuma libertatea,/D'acum fraternitatea/Prin toată România/Etern vor domni,/Tiparul este liber,/El le va sprijini”¹.

Menționez, în fine, episodul arderii Regulamentului Organic, care exprima de fapt critica la care era supusă dominația. Arderea e realizată pe 6 septembrie 1848 și a rămas ca un moment exemplar al acțiunii colective. Relatarea apărută tot în *Pruncul român* atribuia inițiativa poporului:

„Popolul aflând că vrăjmașii României ar voi să ne impună iarăși Regulamentul, acea legiuire care în timp de 17 ani făcuse nenorocirea țării, se adună de dimineață la 11 ore la Ministeriu din Afară și ceru arderea și anatemisirea Regulamentului”.

Trecerea la acțiunea efectivă readuce pe tapet, oarecum pe neașteptate, problema relației dintre original și copii, care animase deja partida națională. Acum, este vorba despre un nou cadru:

„O deputăție fu trimisă la Locotenența domnească, arătând dorința popoului și cerând Regulamentul, atât manuscrisul original, cât și toate esemplarele tipărite de la toate ministeriile. Cu dânsule (puse în pat de mort și învălitate cu postav negru), cu stindardele tricolore și în cap cu muzica militară care cânta un marș de înmormântare, popoul se duse în curtea Preasfinției sale mitropolitului. Pe unde trecea cortegiul funebru, glasul de aramă a clopotelor anunța creștinilor osânda de moarte a vinovatului Regulament”.

Din desfășurarea evenimentelor nu putea lipsi mitropolitul, care va intra în mod natural în dialog cu poporul. Deși prezidase Adunarea, el e principalul aliat al revoltei împotriva vechii rânduiei:

„O deputăție aleasă din popol intră la Preasfinția Sa și-i arată dorința obștei: în vremea aceea se făcu în mijlocul curții o clăditură de lemne și toate pregătirile pentru ardere... Pe urmă, Preasfinția sa mitropolitul eși în balcon și, dând popoului binecuvântarea, întrebă ce este cererea lui. Toți într-o glăsuire îi răspunseră: *Să se arză Regulamentul și arhondologia!* Preasfinția Sa atunci dete voce să se facă acest autodafé”.

Gestul decisiv e săvârșit de un țăran, o categorie politică nouă:

¹ Citat în Emanuel BĂDESCU, *Imnurile naționale la români*, Editura Cadmos, București, 2008, p. 82.

„Un om din popol, un țăran, fu ales să săvârșească acest act solemnel. Țăranul a fost acela care a pătimit mai mult de Regulament... Țăranul ardică în sus Regulamentul și-l aruncă în foc, unde flacăra – ca animată de spiritul popoului – îl mistui cu ardoare, iar cenușa se ardică neagră în aer și se risipi de vânt; peste zece mii de mâini aplaudară, peste cinci mii de glasuri esprima bucuria și mulțumirea popoului; după Regulament se arse și catastișele rangurilor (arhondologia) și apoi popoul ceru ca părintele mitropolit să afurisească Regulamentul“.

Mitropolitul nu ratează ocazia de a ține un discurs în care dă asigurări că nici originalul, nici copiile legii de la 1831 nu vor scăpa de afurisirea sa:

„Preasfinția Sa, îmbrăcat cu patrafilul și cu crucea în mână, pronunță atunci cuvintele următoare: *Întăresc jurământul ce l-am făcut la 15 iunie în Câmpul libertății pe Constituție și anatemisesc Regulamentul ce l-am ars, atât cel de la 1832, cât și a doa ediție, precum și toți aceia ce ar mai voi să-l reînființeze sau să domnească după legiurile lui și binecuvântează popoul creștin al Țării Românești....“.*

Finalul articolului vorbește despre o categorie politică modernă, și anume voința, dar amestecând-o cu referințe teologice și cu o scurtă descriere meteorologică:

„Peste puțință a descrie cineva entuziasmul care anima pe toți de obște, buna rânduială și religioasa tăcere, când Preasfinția Sa pronunță anatema; toți îngenunchiați în mijlocul noroiului, cu capul gol, cu toate că ploa. Un popol atât de creștin, un popol atât de brav, atât de statornic în hotărârea lui, cu încrederea lui în Dumnezeu, cu voința lui neclintită nu poate peri! Popolul român va eși triumfător din toate ispitele, din toate încercările, căci Dumnezeu este cu popoul român“¹.

Procesiunea a impresionat și străinii aflați în oraș în acel moment. Unul dintre ei e Jean Henri Abdolonyme Ubcini, un francez care se găsea în casa unde fusese ascuns originalul franțuzesc al Regulamentului și care nota că aga i-a poruncit să-l predea fără comentarii. Un detaliu al relatării sale merită reținut, fiindcă privește acțiunea mitropolitului, dar și emoțiile trăite de popor:

„Poporul chemă pe mitropolit cu strigăte mari. În curând el se arătă, îmbrăcat în odăjdii și rosti anatema. Întreaga formulă a acestui blestem era în limba slavonă și eu nu puteam să înțeleg cuvintele, dar accentul era îngrozitor și îmi da un fior din cap până în picioare [...] Poporul avea o atitudine gravă și smerită. Pentru dânsul, acest împrumut ciudat făcut practicilor și ceremoniilor religiei nu implica deloc luarea în răs, ci, dimpotrivă, respectul naiv al lucrurilor sfinte“².

Două cuvinte și despre evenimentele din Moldova. A fost vorba poate despre o pseudo-revoluție, cum spunea I.C. Filitti³. Totul se face cerând voie de la Domn,

¹ Textul e reprodus în Cornelia BODEA, *1848 la români...cit.*, pp. 856-858.

² Citat în Daniela BUȘĂ (coord.), *Călători străini...cit.*, pp. 271-272.

³ Citat de Gheorghe I. BRĂȚIANU, *Sfatul domnesc...cit.*, p. 271 și Ioan STANOMIR, „Între pravilă și constituție...cit.“, p. 43.

Sturduza rămânând, de altfel, la putere până în 1849. Vom reține totuși petiția din martie 1848 și mai cu seamă programul elaborat de Kogălniceanu în august același an, întrucât conținea o critică a Regulamentului, care – spunea autorul – „nu poate nici într-un chip să facă fericirea țării”. Kogălniceanu imagina o adunare cu 80 de aleși, conform unei legi electorale pentru toți moldovenii ce împlineau 21 de ani, cu o reprezentare organizată pe fiecare ținut, pentru un mandat de 3 ani. Domnul urma să fie ales, ca și în Muntenia, pentru cinci ani. Totul rămâne însă un proiect¹.

După înfrângerea revoluției, de fapt între 1849 și 1856, soarta politică a Principatelor e reglementată de o nouă înțelegere ruso-turcă, și anume Convenția de la Balta-Liman. E o epocă în care, deși Regulamentul Organic era repus în vigoare, se renunță la alegerea adunărilor, iar Domnii – numiți „înalți funcționari” – sunt numiți de sultan. Niște adunări vor exista totuși, sub numele de „divan obștesc”. Deși păstra ca atribuție aprobarea bugetului, divanul includea judecători și membri ai guvernului; mitropolitul și episcopii fiind și ei chemați, dar numai dacă se discutau chestiuni bisericești. Inaugurate pe 28 februarie 1850 în Moldova și pe 28 martie același an în Muntenia, cele două divane, care întorceau Principatele la epoca de dinainte de 1831, nu au avut o activitate foarte intensă, deoarece după convocările din 1850, 1851 și 1852, ele nu vor mai fi reunite. Un nou război le bloca. La finalul lui, Principatele vor începe o altă viață politică².

¹ Proiectul publicat de Cristian IONESCU, *Dezvoltarea constituțională a României...cit.*, pp. 178-182.

² Convenția e reprodusă în *ibidem*, p. 259. Alte informații la Mihai T. OROVEANU, *Istoria dreptului românesc...cit.*, p. 223 și IPVPR, p. 77.